Економіка

УДК 330.131.5

Швед Тетяна Володимирівна
старший викладач кафедри економічної теорії
Національний університет харчових технологій
Shved Tetyana
Senior Lecturer of the Department of Economic Theory
National University of Food Technologies
ORCID: 0000-0002-9385-4819

МІКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: ФАКТОРНА МОДЕЛЬ
MICROECONOMIC ANALYSIS OF ACTIVITIES OF ENTERPRISES OF OIL-FAT INDUSTRY OF UKRAINE: A FACTOR MODEL

Анотація. *Аналіз діяльності підприємства здійснюється в основному через оцінку ефективності підприємства, конкурентоспроможності та потенціалу підприємства. Кожен доступний метод має свої обмеження, враховуючи різноманітність підприємств, типи і масштаби виробництва. Це обумовлює необхідність для кожного конкретного випадку використовувати метод, що відповідає особливостям досліджуваного об'єкта. До основних методів оцінки діяльності підприємства належать: оцінка діяльності підприємства за показниками конкурентоспроможності, оцінка діяльності підприємства за здатністю реалізувати потенціал, оцінка діяльності підприємства за теорією життєвого циклу, оцінка діяльності підприємства за комплексними показниками.*

В статті проаналізовано та визначено наявні показники діяльності підприємств, зокрема: чистий дохід, загальний дохід, основний капітал, чисельність працівників, матеріальні затрати та обсяг продукції, які

виступають факторами впливу на результативний показник ефективності діяльності підприємства. Так, на основі вищезазначених показників діяльності підприємств в статті запропоновано п'ятифакторну індексну модель з визначенням абсолютного внеску факторів у приріст результативного показника окремого підприємства. Це дозволить визначити мінімальний та максимальний вплив кожного з факторів на зміну результативного показника та підвищити ефективність діяльності підприємства. З метою аналізу запропонованої моделі були використані показники діяльності провідних підприємств олійно-жирової галузі України. Враховуючи особливості розвитку вітчизняних підприємств олійно-жирової галузі в сучасних ринкових умовах та їх значущість в структурі економіки України виникає необхідність мікроекономічного аналізу їх діяльності, що дозволить визначити основні фактори впливу на результативність показників та обґрунтувати стратегію їх подальшого розвитку.

Ключові слова. *Підприємство, ефективність діяльності підприємства, факторна модель, індекс, загальний дохід підприємства, чистий дохід підприємства, олійно-жирова галузь.*

Summary. *The analysis of an enterprises performance is carried out mainly through the assessment of the enterprises efficiency, competitiveness and potential. Each available method has its limitations, given the diversity of enterprises, types and scales of production. This necessitates the use of a method for each specific case that corresponds to the characteristics of the object under study. The main methods for assessing an enterprises performance include: assessment of an enterprises performance by competitiveness indicators, assessment of an enterprises performance by the ability to realize its potential, assessment of an enterprises performance by the life cycle theory, and assessment of an enterprises performance by complex indicators.*

The article analyzes and defines the existing indicators of enterprise performance, in particular, net income, total income, fixed assets, number of employees, material costs and volume of production, which are the factors influencing the effective performance indicator of enterprise. Thus, on the basis of the above-mentioned indicators of enterprise performance, the article proposes a five-factor index model with determination of the contribution of each of the five factors. This will allow determining the minimum and maximum impact of each factor on the change in the performance indicator and increase the efficiency of enterprise. In order to analyze the proposed model, the performance indicators of the leading enterprises of the fat-oil industry of Ukraine were used. Taking into account the peculiarities of development of domestic enterprises of the oil-fat industry in the current market conditions and their importance in the structure of the Ukrainian economy, there is a need for a microeconomic analysis of their activities, which will allow to identify the main factors influencing the performance of indicators and substantiate the strategy of their further development.

Key words: *enterprise, effectiveness of the company, factor model, index, total revenue of the enterprise, net revenue of the enterprise, oil-fat industry.*

Постановка проблеми. Загострення конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках, прискорення науково-технічного розвитку в різних сферах суспільної діяльності зумовлюють необхідність формулювання та реалізації високоефективних, якісних, цілеспрямованих та комплексних рішень в діяльності суб'єктів господарювання. Сучасний етап розвитку ринкових відносин вимагає позитивних дій, спрямованих на підвищення ефективності роботи вітчизняних підприємств.

Проте цю проблему неможливо вирішити без комплексної оцінки діяльності та розвитку підприємства, що є складним завданням, оскільки критерії для цього питання є нечіткими та незбалансованими, що

унеможливлює достовірне визначення того, чи потрібно змінити діяльність підприємства. Вищезазначене підвищує актуальність теоретико-методологічних досліджень для аналізу ефективності діяльності підприємств, зокрема для підприємств олійно-жирової галузі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам підприємницької діяльності та розвитку, проблемам оцінки ефективності господарської діяльності присвячені праці вітчизняних та іноземних вчених-економістів – І. Гонтарєвої [1], О. Іванілова [3], М. Мейєра [11], В. Прохорової [9], С. Покропивного [8] та інших. Зокрема, розглядається необхідність ефективного функціонування підприємства як важливої ланки ринкової системи, висвітлені методологічні питання розвитку підприємства та його оцінки з точки зору ресурсного та результатного підходів, визначена сукупність показників, які відображають певні зміни на підприємстві тощо. Незважаючи на велику кількість опублікованих праць та їх високу теоретичну та практичну цінність, багато методологічних аспектів проблематики потребують подальшого наукового дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета статті – запропонувати на основі наявних показників діяльності підприємств п'ятифакторну індексну модель, взявши за результативний показник співвідношення чистого і загального доходу підприємств, який ілюструє частку доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства і дасть можливість визначити напрями підвищення ефективності їх діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індекс являє собою відносну величину, яка характеризує зміну соціально-економічного явища в часі або просторі, ступінь відхилення значення показника від певного стандарту (нормативу, середньої величини). Індекс визначають як співвідношення двох значень показника, який індексується: оціночного (поточного) та взятого за базу порівняння [2, с. 291]. Показник, динаміку

або співвідношення якого показує індекс, називається індексованою величиною. Йому надається певний символ. При побудові динамічних індексів базу порівняння позначають підрядковою позначкою «0», поточне значення – «1».

Використання кожного метода ґрунтується на об'єкті, що вивчають, на його особливій моделі. Індексний метод передбачає наявність між ознаками жорстко детермінованого (функціонального) зв'язку, який виявляється як у кожному окремому випадку, так і в сукупності. Зв'язок, який вивчають за допомогою індексів, виражається у вигляді рівняння зв'язку:

– мультиплікативного $y = x_1 \cdot x_2 \cdot x_3 \cdots x_k$

– адитивного $y = x_1 + x_2 + x_3 + ... + x_k$,

де y – результат, а x_k– фактори.

Багатофакторна мультиплікативна модель будується шляхом послідовного розчленування одного з факторів на складові. Наприклад, можна записати таке рівняння зв'язку:

обсяг виробленої продукції = *(число відпрацьованих людино-годин)* · *(середньогодинний виробіток)*

Уявлення зв'язку як жорстко детермінованого є умовним, оскільки зв'язки соціально-економічних явищ носять стохастичний характер.

Якщо уявити мультиплікативну модель як двохфакторну, тобто $y = x_1 \cdot x_2$, то в цілому по сукупності рівняння матиме вигляд $y = ax$.

Коефіцієнт a є коефіцієнтом зв'язку між y та x. Він передає прямий вплив фактора x на результат y. У вищенаведеному прикладі величина відпрацьованих людино-годин передаватиме вплив середньогодинного виробітку на обсяг продукції. Однак виробіток здійснює не тільки безпосередній вплив на результат, місце мають і інші фактори: рівень виробітку може визначати чисельність працівників, їхню питому вагу у списковому складі, фактичну тривалість робочого дня. Будуючи рівняння

зв'язку, іноді допустимі відступи від логіки заради забезпечення ув'язки ознак, отримання жорстко детермінованого виразу зв'язку. Тому можна зустріти рівняння зв'язку, у яких не всі складові елементи економічно обґрунтовані, також бувають випадки появи серед факторів обернених величин [4, с. 517-525].

Особливістю мультиплікативних моделей є взаємозв'язок факторів, оскільки чисельник формули розрахунку одного з факторів виступає знаменником іншого. Додавання нового фактора до ланцюгової схеми не змінює суті зв'язку, а тільки деталізує його: $I_y = I_{x1} \cdot I_{x2} \cdot I_{x3} \cdot \ldots \cdot I_{xm}$.

При визначенні індексу I_{x1} елімінується вплив інших факторів. З цією метою решту факторів фіксують на незмінному рівні.

Якщо позначити фактори літерами «*a*», «*b*», «*c*» і «*d*», то у чотирьохфакторній моделі ($I_y = I_a \cdot I_b \cdot I_c \cdot I_d$) елімінування факторів буде таким:

$$\frac{a_1 \cdot b_1 \cdot c_1 \cdot d_1}{a_0 \cdot b_0 \cdot c_0 \cdot d_0} = \frac{a_1 \cdot b_0 \cdot c_0 \cdot d_0}{a_0 \cdot b_0 \cdot c_0 \cdot d_0} \cdot \frac{a_1 \cdot b_1 \cdot c_0 \cdot d_0}{a_1 \cdot b_0 \cdot c_0 \cdot d_0} \cdot \frac{a_1 \cdot b_1 \cdot c_1 \cdot d_0}{a_1 \cdot b_1 \cdot c_0 \cdot d_0} \cdot \frac{a_1 \cdot b_1 \cdot c_1 \cdot d_1}{a_1 \cdot b_1 \cdot c_1 \cdot d_0}$$

Відповідно визначають абсолютний вплив вищенаведених чотирьох факторів на зміну результативної ознаки:

$$A_1 = a_1 \cdot b_0 \cdot c_0 \cdot d_0 - a_0 \cdot b_0 \cdot c_0 \cdot d_0 = (a_1 - a_0) \cdot b_0 \cdot c_0 \cdot d_0$$

$$A_2 = a_1 \cdot b_1 \cdot c_0 \cdot d_0 - a_1 \cdot b_0 \cdot c_0 \cdot d_0 = a_1 \cdot (b_1 - b_0) \cdot c_0 \cdot d_0$$

$$A_3 = a_1 \cdot b_1 \cdot c_1 \cdot d_0 - a_1 \cdot b_1 \cdot c_0 \cdot d_0 = a_1 \cdot b_1 \cdot (c_1 - c_0) \cdot d_0$$

$$A_4 = a_1 \cdot b_1 \cdot c_1 \cdot d_1 - a_1 \cdot b_1 \cdot c_1 \cdot d_0 = a_1 \cdot b_1 \cdot c_1 \cdot (d_1 - d_0)$$

Сума цих чотирьох абсолютних змін надаватиме зміну результативного показника в цілому: $a_1 \cdot b_1 \cdot c_1 \cdot d_1 - a_0 \cdot b_0 \cdot c_0 \cdot d_0 = A_1 + A_2 + A_3 + A_4$.

На основі наявних показників про діяльність підприємств побудуємо п'ятифакторну індексну модель, взявши за результативний показник співвідношення чистого і загального доходу підприємств, що покаже частку доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства:

$$\frac{\text{чистий дохід}}{\text{загальний дохід}} = \frac{\text{чистий дохід}}{\text{основний капітал}} \cdot \frac{\text{основний капітал}}{\text{чисельність працівників}} \cdot \frac{\text{чисельність працівників}}{\text{матеральні затрати}} \cdot \frac{\text{матеріальні затрати}}{\text{обсяг продукції}} \cdot \frac{\text{обсяг продукції}}{\text{загальний дохід}}$$

Позначивши результативний показник «у», а наведені показники – фактори, відповідно, «*a*», «*b*», «*c*» і «*d*» та «е», одержимо: $y = a \cdot b \cdot c \cdot d \cdot e$. Тобто, індексна модель виглядатиме таким чином: $I_y = I_a \cdot I_b \cdot I_c \cdot I_d \cdot I_e$,

$$\frac{a_1 b_1 c_1 d_1 e_1}{a_0 b_0 c_0 d_0 e_0} = \frac{a_1 b_0 c_0 d_0 e_0}{a_0 b_0 c_0 d_0 e_0} \cdot \frac{a_1 b_1 c_0 d_0 e_0}{a_1 b_0 c_0 d_0 e_0} \cdot \frac{a_1 b_1 c_1 d_0 e_0}{a_1 b_1 c_0 d_0 e_0} \cdot \frac{a_1 b_1 c_1 d_1 e_0}{a_1 b_1 c_1 d_0 e_0} \cdot \frac{a_1 b_1 c_1 d_1 e_1}{a_1 b_1 c_1 d_1 e_0}$$

Факторами у нашому випадку виступатимуть наступні показники:

a – (чистий дохід/основний капітал) – показує, скільки доходу від основної діяльності припадає на одиницю основного капіталу підприємства (грн/грн);

b – (основний капітал/чисельність працівників) – капіталоозброєність праці, показує вартість основного капіталу, що припадає на одного працівника (тис.грн/особу);

c – (чисельність працівників/матеріальні затрати) – показує, скільки працівників припадає на одиницю матеріальних затрат (осіб/тис.грн);

d – (матеріальні затрати/обсяг продукції) – матеріаломісткість, показує скільки матеріальних затрат припадає на виробництво одиниці продукції (грн/грн);

e – (обсяг продукції/загальний дохід) – характеризує обсяг виробленої продукції на одиницю загального доходу (грн/грн).

Слід відмітити, що згідно з даними про підприємства, діяльність яких аналізується нами у дослідженні, 2021 рік виявився особливим, оскільки більшість досліджуваних показників значно змінилася. Так, на підприємстві «Олсідз» чисельність працівників зменшилася на 74%, значно зменшився обсяг виробленої продукції. Підприємства «Запорізький ОЖК» та «Дніпропетровський ОЕЗ» не надали даних щодо обсягу виробленої продукції у 2021 році. Це обмежує можливість проведення

аналізу з використанням даних останнього року. З цієї причини нами проведений аналіз змін за 2020-2021 рр. тільки трьох підприємств: Вінницького ОЖК, Полтавського ОЕЗ і Пологівського ОЕЗ. За всіма шістьма підприємствами побудовано п'ятифакторну індексну модель, що показує вплив вищенаведених факторів, за 2019-2020 рр.

Значення усіх вищенаведених факторів *a*, *b*, *c*, *d* та *e* у 2019 та 2020 роках наведено у таблицях 1-2.

Таблиця 1

Динаміка показників діяльності підприємств за 2019-2020 рр.

Фактори	Олсідз		Запорізький ОЖК		Дніпропетровський ОЕЗ	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
a, грн/грн	24,87890	13,69368	0,79813	1,22039	11,71964	20,65476
b, тис.грн/особу	213,17890	156,14767	947,01533	1025,04709	75,17493	71,06647
c, осіб/тис.грн	0,00030	0,00087	0,00281	0,00180	0,00401	0,00333
d, грн/грн	0,98515	2,35298	0,59877	0,56177	0,27548	0,26346
e, грн/грн	0,61662	0,11123	0,75356	0,72444	0,90472	0,86430
y	0,97228	0,48566	0,95934	0,91651	0,87987	1,11379

Джерело: розраховано автором на основі [5; 6; 10]

Таблиця 2

Динаміка показників діяльності підприємств за 2019-2020 рр.

Фактори	Вінницький ОЖК		Полтавський ОЕЗ		Пологівський ОЕЗ	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
a, грн/грн	0,21412	0,70643	0,06874	0,17264	3,84489	6,18738
b, тис.грн/ особу	1599,91236	2999,25690	5924,61489	3673,55573	477,39728	493,54014
c, осіб/ тис.грн	0,00893	0,00068	0,00645	0,00377	0,00074	0,00041
d, грн/грн	0,33190	0,39919	0,38039	0,41695	0,97299	1,94219
e, грн/грн	0,82330	1,64529	1,00284	0,87274	0,95543	0,74959
y	0,83576	0,94942	1,00284	0,87127	1,25889	1,83219

Джерело: розраховано автором на основі [5; 6; 10]

Так, частка доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства «Олсідз» у 2019 році становила 0,97228 (97,2%), у 2020 році - 0,48566 (48,6%). Тоді її індекс становитиме: $I_y = 0{,}48566/0{,}97228 = 0{,}499$ або 49,9%. Абсолютний приріст частки доходу від основної діяльності у

загальному доході підприємства «Олсід» за цей період склав: $A = 48{,}566 - 97{,}228 = -48{,}7$ (п.п.).

Визначимо внесок кожного з п'яти факторів у зміну (у нашому випадку зниження) результативного показника. Для цього побудуємо таблицю 3.

Таблиця 3

Абсолютний внесок факторів у приріст результативного показника підприємства «Олсідз»

Фактори	Індекси (I)	Розрахунковий рівень результативного показника y	Абсолютний внесок фактора у приріст результативного показника, п.п.
a	0,550	$y' = 0{,}97228 \cdot 0{,}550 = 0{,}535$	$A_1 = 53{,}5 - 97{,}228 = -43{,}7$
b	0,733	$y'' = 0{,}535 \cdot 0{,}733 = 0{,}392$	$A_2 = 39{,}2 - 53{,}5 = -14{,}3$
c	2,876	$y''' = 0{,}392 \cdot 2{,}876 = 1{,}127$	$A_3 = 112{,}7 - 39{,}2 = +73{,}5$
d	2,388	$y'''' = 1{,}127 \cdot 2{,}388 = 2{,}691$	$A_4 = 269{,}1 - 112{,}7 = +156{,}5$
e	0,180	$y''''' = 2{,}691 \cdot 0{,}180 = 0{,}484$	$A_5 = 48{,}4 - 269{,}1 = -220{,}7$
Разом	X	X	-48,7

Джерело: розроблено автором

За отриманими даними робимо висновок, що з п'яти факторів два мали позитивний вплив на зниження частки доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства, три фактори – негативний. Найвагоміший вплив мали фактори: *e* – обсяг виробленої продукції на одиницю загального доходу (у бік зниження), *d* – матеріаломісткість (у бік зростання).

Визначимо внесок кожного з п'яти факторів у зміну результативного показника інших підприємств (Таблиця 4-8).

Таблиця 4

Абсолютний внесок факторів у приріст результативного показника підприємства «Запорізький ОЖК»

Фактори	Індекси (*I*)	Розрахунковий рівень результативного показника *y*	Абсолютний внесок фактора у приріст результативного показника, п.п.
a	1,529	$y' = 0{,}95934 \cdot 1{,}529 = 1{,}466$	+50,8
b	1,082	$y'' = 1{,}466 \cdot 1{,}082 = 1{,}586$	+12,1
c	0,640	$y''' = 1{,}586 \cdot 0{,}640 = 1{,}015$	–57,2
d	0,938	$y'''' = 1{,}015 \cdot 0{,}938 = 0{,}952$	–6,3
e	0,961	$y''''' = 0{,}952 \cdot 0{,}961 = 0{,}915$	–3,7
Разом	X	X	–4,3

Джерело: розроблено автором

Як бачимо, на Запорізькому ОЖК частка доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства у 2020 році порівняно з 2019 роком зменшилася на 4,3 п.п. Позитивний вплив на динаміку результативного показника здійснив фактор *a* – співвідношення чистого доходу і основного капіталу, негативний вплив – фактор *c* – співвідношення чисельності працівників і матеріальних затрат. Найбільшим виявився вплив саме фактора *c*. Співвідношення чисельності працівників і матеріальних затрат на підприємстві у 2020 р. порівняно з 2019 р. зменшилося на 36% (I_c=0,640).

Таблиця 5

Абсолютний внесок факторів у приріст результативного показника підприємства «Дніпропетровський ОЕЗ»

Фактори	Індекси (*I*)	Розрахунковий рівень результативного показника *y*	Абсолютний внесок фактора у приріст результативного показника, п.п.
a	1,762	$y' = 0{,}87987 \cdot 1{,}762 = 1{,}550$	+67,1
b	0,945	$y'' = 1{,}550 \cdot 0{,}945 = 1{,}465$	–8,5
c	0,832	$y''' = 1{,}465 \cdot 0{,}832 = 1{,}219$	–24,7
d	0,956	$y'''' = 1{,}219 \cdot 0{,}956 = 1{,}165$	–5,4
e	0,955	$y''''' = 1{,}165 \cdot 0{,}955 = 1{,}113$	–5,2
Разом	X	X	+23,3

Джерело: розроблено автором

На Дніпропетровському ОЕЗ частка доходу від основної діяльності у загальному доході у 2020 р. порівняно з 2019 р. зросла на 23,3 п.п. На динаміку результативного показника найбільший вплив здійснили два фактори: *a* – співвідношення чистого доходу і основного капіталу (позитивний) і *c* – співвідношення чисельності працівників і матеріальних затрат. Найбільшим виявився вплив фактора *a*. Співвідношення чистого доходу і основного капіталу за цей період зросло на 76,2% (I_a=1,762).

Таблиця 6

Абсолютний внесок факторів у приріст результативного показника підприємства «Вінницький ОЖК»

Фактори	Індекси (*I*)	Розрахунковий рівень результативного показника *y*	Абсолютний внесок фактора у приріст результативного показника, п.п.
a	3,300	$y' = 0{,}83576 \cdot 3{,}300 = 2{,}758$	+192,2
b	1,875	$y'' = 2{,}758 \cdot 1{,}875 = 5{,}171$	+241,3
c	0,076	$y''' = 5{,}171 \cdot 0{,}076 = 0{,}393$	–477,8
d	1,203	$y'''' = 0{,}393 \cdot 1{,}203 = 0{,}473$	+8,0
e	1,998	$y''''' = 0{,}473 \cdot 1{,}998 = 0{,}945$	+47,2
Разом	X	X	+11,0

Джерело: розроблено автором

На Вінницькому ОЖК частка доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства у 2020 р. порівняно з 2019 р. зросла на 11 п.п. Найбільший позитивний вплив на динаміку результативного показника здійснив фактор *a* – співвідношення чистого доходу і основного капіталу, у 2020 р. порівняно з 2019 р. воно зросло у 3,3 рази (I_a=3,3). Найбільший негативний вплив на динаміку результативного показника здійснив фактор c – співвідношення чисельності працівників і матеріальних затрат. За цей період воно зменшилося на 92,4% (I_c=0,076).

Таблиця 7

Абсолютний внесок факторів у приріст результативного показника підприємства «Полтавський ОЕЗ»

Фактори	Індекси (I)	Розрахунковий рівень результативного показника y	Абсолютний внесок фактора у приріст результативного показника, п.п.
a	2,512	$y' = 1{,}00284 \cdot 2{,}512 = 2{,}519$	+151,6
b	0,620	$y'' = 2{,}519 \cdot 0{,}620 = 1{,}562$	–95,7
c	0,585	$y''' = 1{,}562 \cdot 0{,}585 = 0{,}914$	–64,8
d	1,096	$y'''' = 0{,}914 \cdot 1{,}096 = 1{,}002$	+8,8
e	0,870	$y''''' = 1{,}002 \cdot 0{,}870 = 0{,}872$	–13,0
Разом	X	X	-13,1

Джерело: розроблено автором

На Полтавському ОЕЗ частка доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства у 2020 р. порівняно з 2019 р. зменшилася на 13,1 п.п. Найбільший позитивний вплив на динаміку результативного показника здійснив фактор *a* – співвідношення чистого доходу і основного капіталу, за цей період воно зросло у 2,512 рази (I_a=2,512). Найбільший негативний вплив на динаміку результативного показника здійснив фактор *b* – капіталоозброєність праці, у 2020 р. порівняно з 2019 р. вона зменшилася на 38% (I_b=0,620).

Таблиця 8

Абсолютний внесок факторів у приріст результативного показника підприємства «Пологівський ОЕЗ»

Фактори	Індекси (I)	Розрахунковий рівень результативного показника y	Абсолютний внесок фактора у приріст результативного показника, п.п.
a	1,609	$y' = 1{,}25889 \cdot 1{,}609 = 2{,}026$	+76,7
b	1,034	$y'' = 2{,}026 \cdot 1{,}034 = 2{,}095$	+6,9
c	0,559	$y''' = 2{,}095 \cdot 0{,}559 = 1{,}171$	–92,4
d	1,996	$y'''' = 1{,}171 \cdot 1{,}996 = 2{,}337$	+116,6
e	0,785	$y''''' = 2{,}337 \cdot 0{,}785 = 1{,}835$	–50,2
Разом	X	X	+57,6

Джерело: розроблено автором

На Пологівському ОЕЗ частка доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства у 2020 р. порівняно з 2019 р. зросла на

57,6 п.п. На динаміку результативного показника найбільший позитивний вплив здійснив фактор *d* – матеріаломісткість, яка у 2020 р. у порівнянні з попереднім роком зросла практично у 2 рази. Найбільший негативний вплив на динаміку результативного показника за цей період здійснив фактор *c* – співвідношення чисельності працівників і матеріальних затрат, яку у 2020 році порівняно з 2019 р. зменшилося на 44,1% (I_c=0,559).

Значення факторів *a*, *b*, *c*, *d* та *e* у 2020 і 2021 роках наведено у таблиці 9.

Таблиця 9

Динаміка показників діяльності підприємств за 2020-2021 рр.

Фактори	Вінницький ОЖК		Полтавський ОЕЗ		Пологівський ОЕЗ	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
a, грн/грн	0,70643	0,97248	0,17264	0,38139	6,18738	5,53573
b, тис.грн/ особу	2999,25690	4013,94501	3673,55573	1970,01827	493,54014	513,75172
c, осіб/ тис.грн	0,00068	0,00033	0,00377	0,00372	0,00041	0,00043
d, грн/грн	0,39919	0,82716	0,41695	0,35798	1,94219	1,22004
e, грн/грн	1,64529	0,92306	0,87274	0,22670	0,74959	1,19069
y	0,94942	0,98202	0,87127	0,22670	1,83218	1,76381

Джерело: розроблено автором на основі [6; 7; 10]

Визначимо внесок кожного з п'яти факторів у зміну результативного показника. Для цього побудуємо таблиці 10-12.

Таблиця 10

Абсолютний внесок факторів у приріст результативного показника підприємства «Вінницький ОЖК»

Фактори	Індекси (*I*)	Розрахунковий рівень результативного показника *y*	Абсолютний внесок фактора у приріст результативного показника, п.п.
a	1,377	$y' = 0{,}94942 \cdot 1{,}377 = 1{,}307$	+35,8
b	1,338	$y'' = 1{,}307 \cdot 1{,}338 = 1{,}749$	+44,2
c	0,483	$y''' = 1{,}749 \cdot 0{,}483 = 0{,}845$	–90,4
d	2,072	$y'''' = 0{,}845 \cdot 2{,}072 = 1{,}751$	+90,6
e	0,561	$y''''' = 1{,}751 \cdot 0{,}561 = 0{,}982$	–76,9
Разом	X	X	+3,3

Джерело: розроблено автором

У 2021 р. порівняно з 2020 роком на Вінницькому ОЖК частка доходу від основної діяльності у загальному доході зросла на 3,3 п.п. Найбільший позитивний вплив на динаміку результативного показника здійснив фактор *d* – матеріаломісткість, значення якої за цей період зросло більше ніж у 2 рази (I_d=2,072). Найбільший негативний вплив на динаміку результативного показника здійснили фактори *c* – співвідношення чисельності працівників і матеріальних затрат і *e* – співвідношення обсягу продукції і загального доходу.

Таблиця 11

Абсолютний внесок факторів у приріст результативного показника підприємства «Полтавський ОЕЗ»

Фактори	Індекси (*I*)	Розрахунковий рівень результативного показника *y*	Абсолютний внесок фактора у приріст результативного показника, п.п.
a	2,209	$y' = 0{,}87127 \cdot 2{,}209 = 1{,}925$	+105,4
b	0,536	$y'' = 1{,}925 \cdot 0{,}536 = 1{,}032$	–89,3
c	0,985	$y''' = 1{,}032 \cdot 0{,}985 = 1{,}016$	–1,6
d	0,859	$y'''' = 1{,}016 \cdot 0{,}859 = 0{,}873$	–14,3
e	0,260	$y''''' = 0{,}873 \cdot 0{,}260 = 0{,}227$	–64,6
Разом	X	X	–64,4

Джерело: розроблено автором

Щодо Полтавського ОЕЗ, то частка доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства у 2021 р. у порівнянні з 2020 р. зменшилася на 64,4 п.п. На динаміку результативного показника найбільший позитивний вплив здійснив фактор *a* – відношення чистого доходу до основного капіталу, а найбільший негативний вплив – фактор *b* – капіталоозброєність праці. Капіталоозброєність праці на підприємстві за цей період знизилася на 46,4% (I_b=0,536).

Таблиця 12

Абсолютний внесок факторів у приріст результативного показника підприємства «Пологівський ОЕЗ»

Фактори	Індекси (*I*)	**Розрахунковий рівень результативного показника *y***	Абсолютний внесок фактора у приріст результативного показника, п.п.
a	0,895	$y' = 1{,}83218 \cdot 0{,}895 = 1{,}640$	–19,2
b	1,041	$y'' = 1{,}640 \cdot 1{,}041 = 1{,}707$	+6,7
c	1,036	$y''' = 1{,}707 \cdot 1{,}036 = 1{,}768$	+6,1
d	0,628	$y'''' = 1{,}768 \cdot 0{,}628 = 1{,}110$	–65,8
e	1,588	$y''''' = 1{,}110 \cdot 1{,}588 = 1{,}763$	+65,3
Разом	X	**X**	–6,9

Джерело: розроблено автором

На Пологівському ОЕЗ частка доходу від основної діяльності у загальному доході у 2021 р. порівняно з 2020 р. зменшилася на 6,9 п.п. На динаміку результативного показника найбільший позитивний вплив здійснив фактор *e* – співвідношення обсягу продукції і загального доходу, найбільший негативний вплив – фактор *d* – матеріаломісткість, яка за досліджуваний період знизилася на 37,2% (I_d=0,628).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи вищенаведене, слід зазначити, що на «Олсідз» відбулося зниження частки доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства, тобто, зростання частки доходу від іншої, неосновної діяльності. На таку ситуацію у 2020 р. порівняно з 2019 р. найбільший вплив здійснив обсяг виробленої продукції на одиницю загального доходу підприємства, тобто, зниження обсягів виробництва продукції. За умови збільшення матеріаломісткості продукції, а саме, збільшення матеріальних затрат на виробництво одиниці продукції можна було б очікувати кращої ситуації у подальшому. На Запорізькому ОЖК частка доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства також знизилася у 2020 р. порівняно з 2019 р. Найбільше на таку динаміку вплинуло співвідношення чисельності працівників і матеріальних затрат, тобто припадало менше працівників на

одиницю матеріальних затрат. За умови збільшення чистого доходу на одиницю основного капіталу можна було б очікувати покращення ситуації на даному підприємстві. На Дніпропетровському ОЕЗ за досліджуваний період відбулося збільшення частки доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства. Така ситуація склалася в основному за рахунок позитивної динаміки чистого доходу на одиницю основного капіталу підприємства. На Вінницькому ОЖК за періоди 2019-2020 і 2020-2021 рр. відбулося зростання частки доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства. На таку ситуацію вплинули два фактори: капіталоозброєність праці, тобто зростання вартості основного капіталу в розрахунку на одного працівника, і матеріаломісткість, тобто збільшення матеріальних затрат на виробництво одиниці продукції. На Полтавському ОЕЗ за два досліджувані періоди відбулося зниження частки доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства., причому в динаміці це зниження зросло (-13,1 п.п. у 2020 р. порівняно з 2019 р.і -64,4 п.п. у 2021 р. порівняно з 2020 р.). Відповідно, можна зробити висновок про збільшення частки доходів від іншої, неосновної діяльності підприємства. Найбільший вплив на таку ситуацію здійснили капіталоозброєність праці, яка знизилася на 38% у 2020 р. порівняно з 2019 р. і на 46,4% у 2021 р. порівняно з 2020 р. Тобто, на підприємстві зменшується вартість основного капіталу в розрахунку на одного працівника. На Пологівському ОЕЗ у 2020 р. у порівнянні з 2019 р. відбулося зростання на 57,6 п.п. частки доходу від основної діяльності у загальному доході підприємства, а у 2021 р. порівняно з 2020 р. – зниження на 6,9 п.п. На таку динаміку результативного показника найбільший вплив здійснила матеріаломісткість продукції, яка знизилася у 2021 р. порівняно з 2020 р. на 37,2%. За умови зростання обсягу виробленої продукції на одиницю загального доходу можна очікувати покращання ситуації на підприємстві.

У напрямку реалізації підходу щодо мікроекономічного аналізу діяльності провідних підприємств олійно-жирової галузі України можливе використання інтегрального показника рівня розвитку підприємств за допомогою часткових показників з метою обґрунтування стратегії розвитку підприємств в сучасних умовах.

Література

1. Гонтарева І. В. Оцінювання системної ефективності функціонування і розвитку промислових підприємств: монографія. Харків: Інжек, 2011. 475 с.
2. Єріна А. М., Пальян З. О. Статистика: Підручник. К.: КНЕУ, 2010. 351 с.
3. Іванілов О. С. Економіка підприємства: Підручник. К.: ЦУЛ, 2009. 728 с.
4. Мармоза А. Т. Теорія статистики: Підручник. [2-ге вид. перероб. та доп.]. К.: ЦУЛ, 2013. 592 с.
5. Олійно-жирова галузь України. Інформаційно-аналітичний бюлетень олійно-жирової галузі України. Показники роботи за 2019 рік та січень 2020 року, 2019/20 МР. Х.: УкрНДІОЖ НААН, 2019. № 4 (12). 112 с.
6. Олійно-жирова галузь України. Інформаційно-аналітичний бюлетень олійно-жирової галузі України. Показники роботи за 2020 рік та січень 2021 року, 2020/21 МР. Х.: УкрНДІОЖ НААН, 2020. № 4 (24). 112 с.
7. Олійно-жирова галузь України. Інформаційно-аналітичний бюлетень олійно-жирової галузі України. Показники роботи за 2021 рік та січень 2022 року, 2021/22 МР. Х.: УкрНДІОЖ НААН, 2021. № 4 (28). 98 с.
8. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: Підручник. К.: КНЕУ,

1999. 545 с.

9. Прохорова В. В. Економічний розвиток підприємств: теоретико-методологічний аспект. Харків: УкрДАЗТ, 2010. 523 с.
10. Асоціація «Укроліяпром». Офіційний веб-сайт. URL: http://ukroliaprom.org.ua (дата звернення: 23.01.2023)
11. Meyer M. W. Rethinking Performance Measurement: Beyond the Balanced Scorecard. Cambridge, Cambridge University Press. 2002. 206 p.

References

1. Hontareva I. V. Otsiniuvannia systemnoi efektyvnosti funktsionuvannia i rozvytku promyslovykh pidpryiemstv: monohrafiia. Kharkiv: Inzhek, 2011. 475 s.
2. Yerina A. M., Palian Z. O. Statystyka: Pidruchnyk. K.: KNEU, 2010. 351 s.
3. Ivanilov O. S. Ekonomika pidpryiemstva: Pidruchnyk. K.: TsUL, 2009. 728 s.
4. Marmoza A. T. Teoriia statystyky: Pidruchnyk. [2-he vyd. pererob. ta dop.]. K.: TsUL, 2013. 592 s.
5. Oliino-zhyrova haluz Ukrainy. Informatsiino-analitychnyi biuleten oliino-zhyrovoi haluzi Ukrainy. Pokaznyky roboty za 2019 rik ta sichen 2020 roku, 2019/20 MR. Kh.: UkrNDIOZh NAAN, 2019. № 4 (12). 112 s.
6. Oliino-zhyrova haluz Ukrainy. Informatsiino-analitychnyi biuleten oliino-zhyrovoi haluzi Ukrainy. Pokaznyky roboty za 2020 rik ta sichen 2021 roku, 2020/21 MR. Kh.: UkrNDIOZh NAAN, 2020. № 4 (24). 112 s.
7. Oliino-zhyrova haluz Ukrainy. Informatsiino-analitychnyi biuleten oliino-zhyrovoi haluzi Ukrainy. Pokaznyky roboty za 2021 rik ta sichen 2022 roku, 2021/22 MR. Kh.: UkrNDIOZh NAAN, 2021. № 4 (28). 98 s.
8. Pokropyvnyi S. F. Ekonomika pidpryiemstva: Pidruchnyk. K.: KNEU, 1999. 545 s.

9. Prokhorova V. V. Ekonomichnyi rozvytok pidpryiemstv: teoretyko-metodolohichnyi aspekt. Kharkiv: UkrDAZT, 2010. 523 s.
10. Asotsiatsiia «Ukroliiaprom». Ofitsiinyi veb-sait. URL: http://ukroliaprom.org.ua (date of application: 23.01.2023)
11. Meyer M. W. Rethinking Performance Measurement: Beyond the Balanced Scorecard. Cambridge, Cambridge University Press. 2002. 206 p.